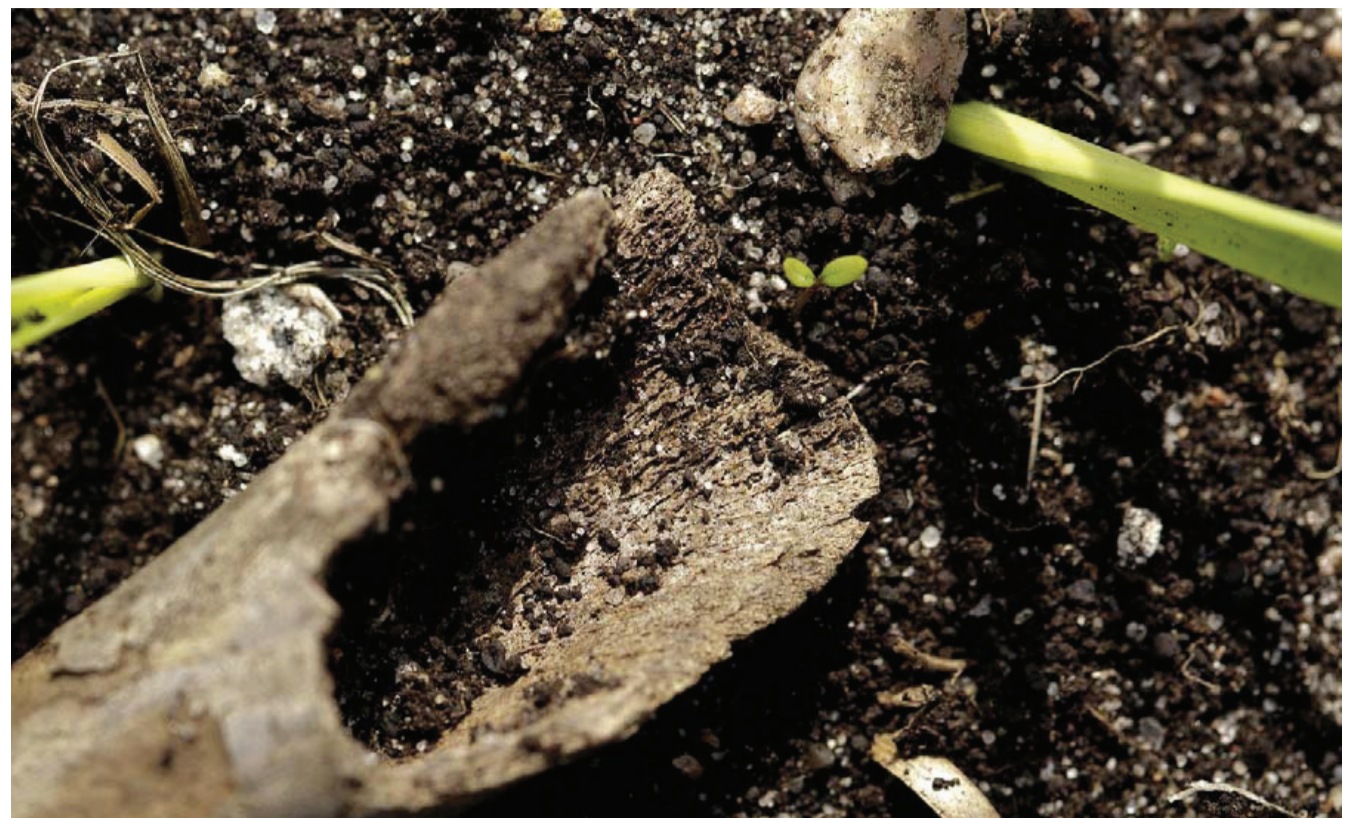

TØRLAGT. Landbrugsjord på begge sider af grøften står tilbage i Åmosen efter årtiers dræning. Foto: Peter Hove Olesen

FUND. En dyrekogle som denne fra stenalderen er forholdsvis nem at finde ved Åmosen. Endnu. Foto: Peter Hove Olesen

SKIVEØKSER. En ravklump og en skraber, der er blevet brugt til at ordne skind. Foto: Peter Hove Olesen

DYRETAND. Stenalderfundet stammer muligvis fra kronryr eller okse. Foto: Peter Hove Olesen

Et arkæologisk sår står nu ganske åbent

Her hjælper ikke mere snak: Nordvesteuropas mest betydningsfulde 'arkiv' over indlandskulturer i stenalderen er ved at lide ubodelig skade. Det ligger i Danmark.

S nart er det væk. Der var meget mere, da jeg var her for to år siden», siger arkæolog Anders Fischer fra Kulturstyrelsen.

Han er guide denne solbeskinnede fredag i maj og går med målbevidste gummistøvleskridt ud over en mark, hvor det spæde korn pibler op gennem den magre og støvede tørvejordskorpe. Han går direkte hen til et område, som næppe er mere end 20 gange 40 meter. »Her», siger han: »Kig efter knogler og flint. Et stykke rav er det også muligt, at vi finder».

Marken, som betragtes med bondemændens tilladelse, ligger et sted i Åmosen, et cirka 50 kvadratkilometer stort område mellem Kalundborg, Holbæk, Ringsted, Sorø og Slagelse. Og Åmosen kender stenalderarkæologer over det meste af verden, for det er Nordvesteuropas vigtigste arkæologiske lokalitet til forståelse af stenalderens indlandskulturer i perioden fra 9.000 til 3.000 år f.Kr.

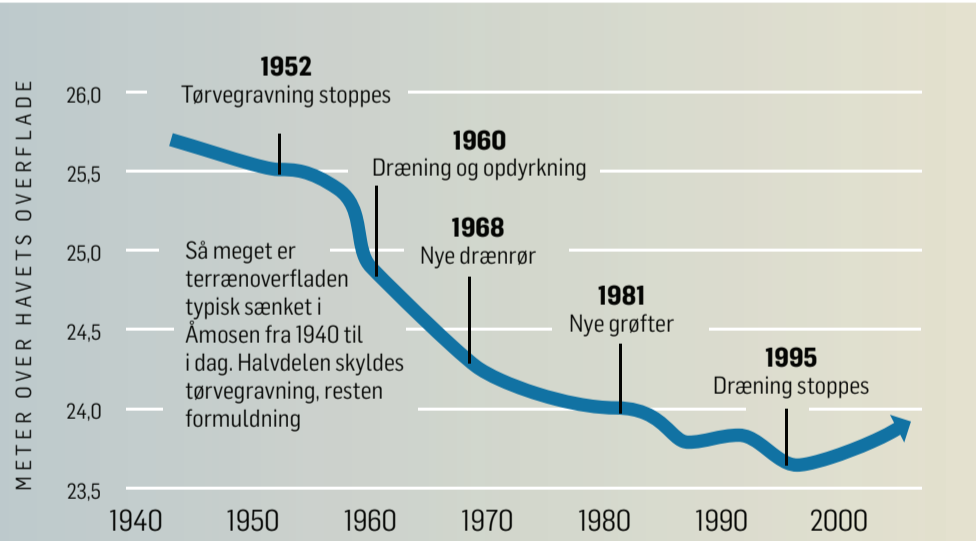
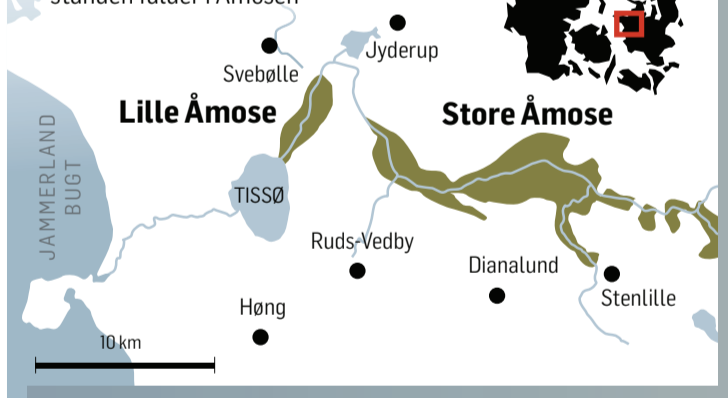
Men stedet er nu så stærkt truet, at Kulturstyrelsen – der har ansvaret for den arkæologiske kulturarv – ønsker at gå i dialog med andre offentlige og private instanser, siger Anders Fischer:

»Hvis Danmark skal leve op til det, vi har påtaget os i forhold til blandt andet Maltakonventionen – at bevare mest muligt af den arkæologiske kulturarv i jorden til glæde for kommende generationer – må de vigtigste dele af Åmosen sikres i løbet af de allernærmeste år. Ellers vil vore efterkommere kunne bebrejde os, at vi lod helt uvurderlige kulturvidnesbyrd fra stenalderen gå tabt, fordi vi ikke ville investere et i virkeligheden ret beskedent beløb».

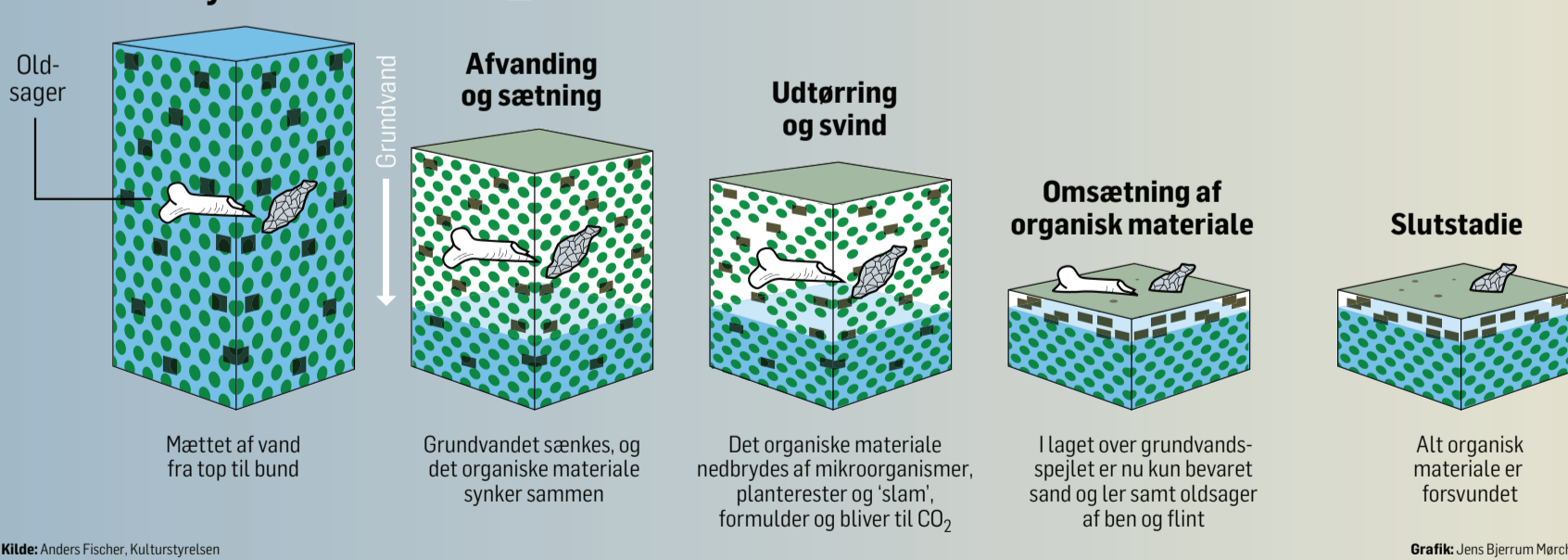
Cirka 4.000 år f.Kr. lå der en boplads

Når vandet forsvinder

Oldsager går til grunde, når grundvandsstanden falder i Åmosen

Fra uforstyrret mose

Kilde: Anders Fischer, Kulturstyrelsen

Grafik: Jens Bjerrum March 13/17

netop på denne plet midt ude i den nuværende kornmark. Men dengang var området ganske anderledes, for det har ligget nær bredden af en skovomkranset sø i et mose- og sumplandskab gennemskåret af smååer:

I den fugtigste del af terrænet voksede siv og elletræer, højere oppe eg og lind, og gennem det hele løb en vandvej, der førte ud til havet. Her var fisk, fugle, vildt, bær og nødder – og om sommeren fouragerede grupper af mennesker, som ellers holdt til ude ved havet, her i Åmosen. De brugte mosesystemet som sommerspise-

kammer og efterlod sig generation efter generation alt fra flinteflækker til stenøser, knogler, offergaver, smykker, benredskaber og lerkogekar.

»Åmosens høje arkæologiske status skyldes, at der er gjort en lang række vigtige fund her gennem de sidste 100 år», siger Anders Fischer, som har en ph.d.-grad i stenalderfund og har forsket i Åmosen siden 1970'erne:

»Fundene har givet stor indsigt i stenalderkulturen, og via nye kemiske analyser af fedtstoffer fra lerkogekar fra Åmosen har det for et par år siden for eksempel

været muligt at vise, i hvilket tempo overgangen fra jæger- og samlersamfundet til det første agerbrug foregik for cirka 6.000 år siden».

It betyder nedbrydning

Grafikken her på siden giver et ganske præcist billede af bevaringsproblemerne i Åmosen. Det handler om for lidt vand, idet den afvanding, som blev gennemført omkring 1960 for at forvandle dele af mosesystemet til agerjord, har fjernet det lag, som beskytter de arkæologiske fund. »Når organisk materiale, for eksempel

dyre- og menneskekogler, ligger under vand, kan det holde sig. Men når der sker en udtørring – som her på marken – går det galt. Og til sidst forgår det organiske materiale, fordi det udsættes for ilt. Derfor er det nødvendigt, at de vigtigste arkæologiske områder af Åmosen, som i dag er afvandet til landbrugsjord, igen gøres våde. Det prøver Kulturstyrelsen nu at skabe forståelse for, og faktisk er det i god overensstemmelse med den rapport, Natur- og Landbrugskommissionen netop har udsendt, hvor der tales om at skabe rigere og mere alsidig natur til glæde

for landets vilde dyre- og plantearter. Det vil vi kunne opnå her i Åmosen, samtidig med at vi sikrer kulturarven», siger Anders Fischer. Allerede midt i 1990'erne var de arkæologiske konsekvenser af afvandingen af dele af Åmosen så dramatiske, at kulturarvsmyndighederne akut greb ind via den såkaldte Kongemose-Sandlyngfredning. Fredningen var den til dato største arkæologiske fredning i Danmark, og den sikrede, at dele af den cirka 150 hektar store Kongemose i dag er beskyttet af et vandlåg. Resten af dette areal arbejder Kulturstyrelsen nu sammen med Naturstyrelsen om at få sikret på tilsvarende vis.

Vore efterkommere vil kunne bebrejde os, at vi lod helt uvurderlige kulturvidnesbyrd gå tabt
Anders Fischer, arkæolog

I 2006 var der politisk enighed om at afsætte næsten 80 millioner statslige kroner til yderligere fredning af 17 kvadratkilometer af den østlige del af Åmosen. Pengene skulle blandt andet bruges til at kompensere landmænd, der måtte opgive produktionsjord og derfor skulle anskaffe marker andre steder, samt til at skabe faciliteter, som kunne gøre det naturgenoprettede område til en attraktiv naturpark. Men så kom der valg, og derefter var der ikke længere penge til Åmosen. Og dermed heller ikke midler til at hæve vandspejlet ved eksempelvis at sløjfe drænet og etablere sluse-lignende systemer.

Anders Fischer går rundt på kornmarken, der nærmest må karakteriseres som et åbent arkæologisk sår. Dyrekoglerne fra stenalderen er lige til at samle op, her er kronryrknogler, muligvis også knogler fra tamokser – nogle af de ældste tamoksekogler fra Norden er faktisk fundet lige i nærheden. De fleste knogler her på marken er frøsnede, enkelte endnu relativt hele, og den ravstump, arkæologen forudsagde kunne dukke op, finder fotografen pludselig. »Flint er der jo også masser af», siger Anders Fischer. Han har lige fundet en økse, en såkaldt skiveøkse, og nogle skraber, som han nu vil sende til nærmere analyse hos en britisk flintekspert på University of Bradford.

henrik.larsen@pol.dk